

Putevima svile: Suptilni manevri Europske unije u odgovoru kineskim globalnim ambicijama

Majcan, Mislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:792214>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Preddiplomski studij politologije

**PUTEVIMA SVILE: SUPTILNI MANEVRI EUROPSKE UNIJE U
ODGOVORU KINESKIM GLOBALNIM AMBICIJAMA**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Josip Lučev

Student: Mislav Majcan

Zagreb, Srpanj 2024.

Sažetak

Rad se bavi analizom odnosa između Europske unije (EU) i Kine, posebno u kontekstu kineskih globalnih ambicija i europskog odgovora na njih. Fokus je stavljen na ekonomsku politiku, industrijsku strategiju, tehnološke inovacije te energetske i ekološku održivost. Kroz detaljnu analizu prioriteta EU-a za razdoblje 2019.-2029. godine, rad ispituje kako Kina predstavlja prijetnju tim prioritetima i kako EU odgovara na te izazove. Naglašava se da unatoč pogoršanim političkim odnosima, ekonomska povezanost između EU i Kine ostaje jaka, što zahtijeva suptilan i višeslojan pristup EU-a. Autor zaključuje da EU treba balansirati između suradnje i konkurencije s Kinom, prilagoditi svoje strategije kako bi osigurala dugoročnu stabilnost i prosperitet, te djelovati kao jedinstven i moćan akter na globalnoj sceni. Također, autor tvrdi kako doista postoji jasna želja za suptilnim pristupom u međunarodnim odnosima koji u ideji treba omogućiti multilateralizam, ali u realnosti upućuje na nedorečen i manjkav odgovor na geostrateške prijetnje ekonomiji EU.

Ključne riječi: Europska unija, Kina, vanjska politika, ekonomska politika, industrijska politika i tehnologija.

SADRŽAJ

Uvod.....	1
Europska politika prema Kini od 2016. godine do danas.....	1
Prioriteti Europske unije za razdoblje od 2019. do 2029. godine.....	6
Komparativna analiza stanja Kine i Europske unije	9
Geoekonomska pozicija Kine i Europske unije.....	9
Industrijska politika Kine i Europske unije	11
Tehnologija i inovacije	12
Energija i održivost.....	13
Suptilnost u europskoj vanjskoj politici	15
Zaključak	16
Literatura	18

POPIS TABLICA

Tablica 1. : Prioriteti Europske unije za razdoblje od 2019. do 2029. godine.....	8
---	---

Uvod

Do nedavno, mnogi su u Europi vjerovali da će kineska modernizacija i rast srednje klase prirodno dovesti do političke konvergencije sa Zapadom. No, te su nade polako iščeznule pred rastućim autoritarizmom i tržišno-iskrivljujućim praksama koje su karakterizirale vladavinu Xi Jinpinga. Umjesto očekivanog približavanja, svijet je svjedočio porastu napetosti i nesigurnosti. Unatoč tome, ekonomski odnosi između EU i Kine ostaju izuzetno bliski. Taj odnos, isprepleten konkurencijom i suradnjom, redefinira samu srž globalne ekonomije.

Kroz analizu prioriteta EU-a za razdoblje od 2019. do 2029. godine, možemo sagledati ključne izazove i prilike s kojima se Unija suočava. Ovi prioriteti uključuju geoekonomiju, industrijsku politiku, tehnologiju i inovacije te energiju i održivost. Rad će pružiti uvid u to kako Kina predstavlja prijetnju ovim prioritetima i kako EU odgovara na te izazove kroz različite strategije i politike.

Predmet ovog istraživanja je ispitati dinamiku odnosa između EU i Kine, s posebnim naglaskom na ekonomsku politiku, industrijsku strategiju i tehnološke inovacije. Rad će analizirati postojeće stanje, identificirati ključne probleme i dati interpretaciju europske vanjske politike odnosno prikazati kako se funkcija suptilnosti proteže kroz europski strateški pristup te kako EU ne treba nužno slijepo pratiti logiku multilateralizma.

Intencija rada je prikazati kako se europska vanjska politika može označiti kao suptilna u onoj mjeri u kojoj su njene politike neizravne i nijansirane, te kako se u toj suptilnosti stvara prostor za neefektivnu vanjsku politiku. To će se postići kvalitativnom analizom europskih vanjskopolitičkih inicijativa i strategija.

Europska politika prema Kini od 2016. godine do danas

Posljednjih godina odnosi između EU i Kine značajno su se pogoršali, što je dovelo do kritičnijeg i realističnijeg pristupa Europske unije prema Kini. Europski parlament izvještava da su mnogi u Europi vjerovali kako će modernizacija Kine i rast srednje klase politički približiti Kinu Zapadu. Očekivalo se da će integracija Kine u globalnu ekonomiju donijeti reforme i veću usklađenost s tržišnim i demokratskim načelima Zapada (Europski parlament, 2022).

Međutim, ovaj napredak bio je spor, a nade Europe su se postupno raspršile zbog rastućeg autoritarizma i tržišno-iskrivljujućih praksi Kine.

Unatoč pogoršanim političkim odnosima, ekonomski odnosi između EU i Kine ostaju bliski. Kina je 2020. postala najveći trgovinski partner EU, prvi put nadmašivši SAD. Međutim, zabrinutosti i dalje postoje, jer Kina sve više izaziva europske kompanije u tehnološki naprednim sektorima, dok se oslanjanje na kinesku tehnološki manje intenzivnu proizvodnju nastavlja povećavati (Europski parlament, 2022). Pristup kineskom tržištu i jeftinijim inputima dolazi uz cijenu prisilnih transfera tehnologije, iskrivljavanja poštene konkurencije putem državnih kompanija i subvencija te propadanja europskih sektora poput čelične i solarne industrije.

Kineski investicijski fondovi usmjerili su značajan dio BDP-a u razvoj strateški odabranih ključnih tehnologija, što je naglašeno u tehnološko-industrijskoj politici kineskog 14. petogodišnjeg plana za 2021-2025. Ovaj plan stavlja veći naglasak na samodostatnost, domaće tržište i zabrinutosti oko međunarodnih ovisnosti u vezi s nacionalnom sigurnošću. Europska trgovinska komora u Kini upozorila je na "sve veći pritisak na europske kompanije u Kini da odvoje svoje podatke, prekogranične lance opskrbe i istraživanje i razvoj od Europe i drugih zemalja, ili da potpuno napuste tržište" (Europski parlament, 2022).

Kineske investicije u Europu nadmašile su one u SAD-u, dok su europske investicije u Kinu i dalje ozbiljno ograničene u mnogim sektorima koji se smatraju osjetljivima. Pomoć koju kineske kompanije dobivaju od svoje vlade, uključujući subvencije i pojednostavljene procedure, u oštrom su kontrastu s preprekama s kojima se suočavaju europske kompanije pri ulasku na kinesko tržište (Europski parlament, 2022).

Zbog svega toga, EU je pokrenula niz rasprava o europskoj strategiji za odnose s Kinom te su u tom vidu dva dokumenta Europskog vijeća ključna. Strategija za Kinu iz 2016. godine ostaje temelj angažmana EU, pružajući osnovu za daljnji pomak EU politike prema odlučnijem i višeslojnom pristupu (Europsko vijeće, 2016). Ova strategija ima za cilj osigurati da odnosi s ovim strateškim partnerom budu postavljeni na pravičan, uravnotežen i obostrano koristan način. Kina je, ovisno o području politike, partner za suradnju s kojim EU dijeli usklađene ciljeve, ekonomski konkurent u potrazi za tehnološkim vodstvom i sistemski rival koji promiče alternativne modele upravljanja.

"EU-China – A Strategic Outlook" iz 2019. godine dodatno je osnažio ovaj pristup, naglašavajući potrebu za realističkim pristupom prema Kini. Ovaj dokument potvrđuje potrebu za uravnoteženim odnosom te ponovno prepoznaje Kinu kao partnera za suradnju, konkurenta u ekonomskoj sferi i sistemskog rivala na globalnoj sceni. Također se naglašava da „EU zahtijeva fleksibilan i pragmatičan pristup koji omogućuje principijelnu obranu interesa i vrijednosti. Alati i modaliteti angažmana EU s Kinom također trebaju biti diferencirani ovisno o pitanjima i politikama u pitanju. EU treba koristiti poveznice između različitih područja politike i sektora kako bi povećala svoju polugu u postizanju svojih ciljeva“ (Europska komisija, 2019a).

Strategije iz 2016. i 2019. godine oblikovale su način na koji EU pristupa svojim odnosima s Kinom, koristeći se različitim alatima i modalitetima kako bi učinkovito branila svoje interese i vrijednosti u sve kompleksnijem globalnom okruženju.

Trenutačno stajalište EU-a o Kini, koje je potvrdilo Europsko vijeće 2020., prema pisanju Josepa Borrella, visokog predstavnika EU za vanjsku i sigurnosnu politiku, ne bi trebalo biti isto jer „od tada se puno toga dogodilo“ u bilateralnim odnosima između EU-a i Kine, što je dovelo do pogoršanja zbog nekoliko pitanja, uključujući odgovore Kine na ciljne ograničene mjere EU-a i trgovinske mjere protiv Litve (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024). Međutim, unatoč tim izazovima, EU ostaje predana angažmanu i suradnji, prepoznajući ključnu ulogu Kine u rješavanju globalnih i regionalnih problema, posebice klimatskih promjena. Borrell ističe da, unatoč naporima Kine u borbi protiv emisija CO₂, još uvijek sagorijeva ugljena koliko i ostatak svijeta zajedno, što suradnju čini ključnom za rješavanje problema globalnog zatopljenja (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024.).

Borrell naglašava dva temeljna pitanja: kako EU vidi Kinu i pod kojim uvjetima mogu surađivati. EU gleda na Kinu kao na silu u usponu s velikim brojem stanovnika i značajnim gospodarskim rastom. Borrell odaje priznanje ljudima Kine i prednostima tržišnih načela i otvorenog multilateralnog sustava, ali naglašava potrebu za poštovanjem i ažuriranjem globalnih pravila kako bi odražavala promjene u svijetu od ranih 2000-tih. EU je svjesna trgovinske neravnoteže, s rekordnim trgovinskim deficitom od 400 milijardi eura u 2022. Borrell tvrdi da je potrebno smanjiti ovu neravnotežu i poboljšati europski pristup kineskom tržištu, uz poduzimanje mjera za zaštitu od nepoštenih praksi. Naglašava lekcije naučene iz pandemije i ruske energetske ucjene, naglašavajući važnost diverzifikacije lanaca vrijednosti

kako bi se izbjegla pretjerana ovisnost o bilo kojoj pojedinačnoj zemlji (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024.).

Što se tiče suradnje, Borrell vidi multilateralni prostor u kojem EU i Kina mogu zajedno raditi na globalnim pitanjima kao što su bioraznolikost, smanjenje dugova za najmanje razvijene zemlje i klimatske promjene. Poziva Kinu da pokaže višu razinu ambicije po pitanju klimatskih pitanja kako bi zajedno napredovali. Osim toga, naglašava važnost međusobnog razumijevanja o glavnim međunarodnim političkim pitanjima, uključujući Tajvan i Ukrajinu, te potiče Kinu da pridonese rješavanju ovih sukoba na temelju međunarodnog prava. Borrell na kraju ističe kako Europa poštuje Kinu i divi se njezinoj povijesti i kulturi. Vjeruje da je pravi izazov kako natjerati odnose EU-a i Kine da funkcioniraju i kako upravljati njihovim razlikama za dobrobit obje strane i svijeta (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024.).

Borrell konačno naglašava da EU mora "rekalibrirati svoju politiku prema Kini" iz tri ključna razloga: unutarnje promjene u Kini s rastućim nacionalizmom i ideologijom, pooštavanje strateške konkurencije između SAD-a i Kine, te uspon Kine kao ključnog igrača u regionalnim i globalnim pitanjima (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024). Ove promjene vrše pritisak na EU i stvaraju neugodnu dilemu. Borrell ističe da Europa, koja je izgrađena na ideji zajedničkog prosperiteta i koja je danas sila mira, ne želi blokirati uspon zemalja u razvoju poput Kine ili Indije, ali želi osigurati da taj uspon ne ugrožava njezine interese, vrijednosti ili međunarodni poredak utemeljen na pravilima.

Borrell identificira tri glavna klastera za prilagodbu politike: vrijednosti, ekonomska sigurnost i strateška sigurnost. Na području vrijednosti, razlike između EU i Kine se produbljuju, osobito u kontekstu narativa koji Kina konstruira, podređujući temeljna prava pravu na razvoj. EU mora suprotstaviti taj diskurs i braniti univerzalnost ljudskih prava.

Na području ekonomske sigurnosti, Borrell ističe da su trgovinski odnosi između EU i Kine neizbalansirani, te da ta neravnoteža nije posljedica nedostatka konkurentnosti EU, već kineskih politika i praksi koje diskriminiraju europske tvrtke. Zato tvrdi da je ključno smanjiti rizike i izgraditi otpornost kroz diversifikaciju i rekonfiguraciju vrijednosnih lanaca EU, učinkovitiji sustav kontrole izvoza i kontrole ulaznih investicija (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024).

Treći klaster se odnosi na Taiwan i kinesku poziciju prema ratu u Ukrajini. EU zadržava konzistentnu poziciju prema Taiwanu temeljeći se na politici "Jedne Kine" i upozorava da bi svaka unilateralna promjena statusa quo ili upotreba sile imala velike ekonomske, političke i sigurnosne posljedice. Što se tiče Ukrajine, Borrell ističe da EU-Kina odnosi nemaju šanse za razvoj ako Kina ne potakne Rusiju da se povuče iz Ukrajine (EEAS, Borrell Fontelles, J., 2024).

Najnovija sumacija europskog pristupa predstavljena je na sastanku Europskog vijeća održanom 29. i 30. lipnja 2023. godine gdje je Vijeće potvrdilo svoj višeslojni trijadni pristup prema Kini. Vijeće smatra da iako se EU i Kina razlikuju po političkim i ekonomskim sustavima, obje strane imaju zajednički interes u održavanju konstruktivnih i stabilnih odnosa, temeljenih na "poštivanju međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima, uravnoteženom angažmanu i reciprocitetu" (Europsko vijeće, 2023).

EU namjerava nastaviti suradnju s Kinom u rješavanju globalnih izazova, pri čemu potiče Kinu na ambicioznije djelovanje u području "klimatskih promjena, bioraznolikosti, zdravlja, pripravnosti na pandemije, sigurnosti hrane, smanjenja rizika od katastrofa, otpisa duga i humanitarne pomoći" (Europsko vijeće, 2023).

Iako postoje političke razlike, EU i Kina ostaju značajni trgovinski i ekonomski partneri. EU će nastojati osigurati ravnopravne uvjete kako bi trgovinski i ekonomski odnosi bili "uravnoteženi, recipročni i obostrano korisni". U skladu s Versailleskom agendom, EU će "smanjivati kritične ovisnosti i ranjivosti" u svojim lancima opskrbe, te će "smanjiti rizike i diverzificirati gdje je to potrebno i prikladno", bez namjere da se povuče u sebe (Europsko vijeće, 2023).

Kao stalna članica Vijeća sigurnosti UN-a, Kina ima "posebnu odgovornost za održavanje međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima, Povelje UN-a i međunarodnog prava". Europsko vijeće poziva Kinu da "pritisne Rusiju kako bi zaustavila svoju agresiju i odmah, potpuno i bezuvjetno povukla svoje trupe iz Ukrajine" (Europsko vijeće, 2023).

Uzimajući sve ovo u obzir, možemo zaključiti kako Europska unije posljednjih deset godina u retoričkom smislu vodi vrlo konzistentnu, pomirljivu i odlučnu politiku prema Kini, jasno definirajući gdje s Kinom želi surađivati, gdje Kina griješi, a gdje predstavlja prijetnju interesima EU. Ta politika suprotna je razmišljanju visokog predstavnika Borrella, koji politički odgovor na pretenzije Kine želi intenzivirati. Koliko su takve sumnje opravdane razmotrit

ćemo kroz pregled prioriteta EU, zatim analizom koliko Kina prijeti tim prioritetima te konačno poduzima li EU ikakve mjere da bi to spriječila.

Prioriteti Europske unije za razdoblje od 2019. do 2029. godine

EU definira svoje prioritete kroz koordinirani pristup koji uključuje analizu globalnih trendova i izazova, te integraciju inputa iz različitih političkih tijela. Strateške agende, kao što su one za razdoblja 2019.-2024. i 2024.-2029., usmjeravaju rad institucija EU pružajući jasan okvir za političko djelovanje. Ovi prioriteti ne samo da odražavaju trenutne političke, ekonomske i socijalne potrebe unije, već i anticipiraju buduće izazove i prilike. Proces definiranja prioriteta uključuje široke konzultacije, uključujući rasprave s političkim skupinama Europskog parlamenta, čime se osigurava da postavljeni ciljevi imaju široku podršku i legitimitet. Ovaj inkluzivni i sveobuhvatni pristup omogućuje EU da prilagodi svoje politike promjenjivim globalnim okolnostima i da djeluje proaktivno u zaštiti i promicanju svojih interesa i vrijednosti.

Nakon europskih izbora u svibnju 2019., Europsko vijeće je postavilo četiri prioriteta područja u svojoj strateškoj agendi za razdoblje 2019.-2024. kako bi usmjeravalo rad institucija EU tijekom tih pet godina. Čelnici EU-a nastojali su odgovoriti na izazove i prilike koje je donijela globalna situacija. Predsjednica Komisije odredila je šest političkih prioriteta za mandat 2019.-2024., koji su proizašli iz strateške agende Vijeća i rasprava s političkim skupinama Europskog parlamenta. Na sastanku u Bruxellesu 27. lipnja 2024. godine, Europsko vijeće dogovorilo je najnoviju stratešku agendu za razdoblje 2024.-2029. Ova agenda će voditi rad institucija EU-a tijekom sljedećih pet godina, a koliko će nova konstelacija europskih institucija nakon parlamentarnih izbora 2024. godine promijeniti ovu agendu nećemo nagađati u ovom radu.

Tablica 1. Prioriteti Europske unije za razdoblje od 2019. do 2029. godine

	Dokument		
	Commission priorities for 2019-2024	EU strategic agenda, 2019-2024	A new strategic agenda for the EU, 2024-2029
Prioriteti	A European Green Deal	Building a climate-neutral, green, fair, and social Europe	Making a success of the green and digital transitions
	An economy that works for people	Developing a strong and vibrant economic base	A prosperous and competitive Europe
	A new push for European democracy	Protecting citizens and freedoms	A free and democratic Europe
	A stronger Europe in the world	Promoting European interests and values on the global stage	A strong and secure Europe
	Protecting our European way of life		
	A Europe fit for the digital age		

Izvor: Autor

Tablica s prioritetima sadrži ključne ciljeve koji su postavljeni u tri glavna dokumenta Europske unije za razdoblje od 2019. do 2024. godine. te nadolazeće razdoblje od 2024. do 2029. godine. Ova tablica pomaže razumjeti smjernice i strategije koje će voditi rad EU institucija u navedenim razdobljima. Ciljevi Europske komisije sastavljeni su u šest glavnih prioriteta koje je Ursula von der Leyen postavila za Europsku komisiju u razdoblju od 2019. do 2024. godine. Među njima je "A European Green Deal", koji ima za cilj da Europa postane prvi klimatski neutralan kontinent. Drugi važan prioritet je "An economy that works for people", koji naglašava važnost socijalne pravednosti i blagostanja. „A Europe fit for the digital age“ ima za cilj osigurati digitalnu transformaciju Europe, razvijajući infrastrukturu i tehnologije te osiguravajući sigurnost podataka dok „Protecting our European way of life“ naglašava važnost zaštite sigurnosti i temeljnih prava građana, uključujući migracijsku politiku. „A stronger Europe in the world“ zalaže za jačanje globalne uloge EU kroz multilateralizam, trgovinske sporazume i vanjsku politiku te konačno, „A new push for European democracy“ ima za cilj jačanje demokratskih procesa unutar EU, uključujući veće uključivanje građana i transparentnost (Europska komisija, 2019b).

Sljedeći stupac sadrži četiri glavna prioriteta definirana u Strategiji EU za razdoblje od 2019. do 2024. godine koju je donijelo Europsko vijeće. "Protecting citizens and freedoms" se

fokusira na zaštitu temeljnih prava i sloboda građana EU. Također, "Developing a strong and vibrant economic base" ima za cilj jačanje ekonomske osnove Europe kako bi se osigurala konkurentnost i prosperitet. „Building a climate-neutral, green, fair, and social Europe“ označava napore za održivi razvoj i borbu protiv klimatskih promjena, uz socijalnu pravednost te „Promoting European interests and values on the global stage ima za cilj promovirati interese i vrijednosti EU širom svijeta kroz vanjsku politiku i međunarodne odnose (Europsko vijeće, 2019).

Treći stupac prikazuje prioritete za razdoblje od 2024. do 2029. godine te ih je također donijelo Europsko vijeće. "A free and democratic Europe" naglašava važnost zaštite temeljnih vrijednosti EU, uključujući ljudska prava i vladavinu prava. "A strong and secure Europe" se fokusira na jačanje sigurnosnih kapaciteta EU i zaštitu građana od novih prijetnji. „A prosperous and competitive Europe“ cilja jačanje ekonomske konkurentnosti Europe kroz inovacije i investicije dok se „Making a success of the green and digital transitions“ zalaže za uspješnu zelenu i digitalnu tranziciju kako bi se osigurala održivost i konkurentnost (Europska unija, 2024).

Analizirajući ove dokumente možemo konstatirati kako su prioriteti EU konzistentni i ujednačeni te ne najavljuju značajniju promjenu u politici EU, no iz ove analize također želimo izvući i određene parametre kojima ćemo usporediti do koje mjere Kina predstavlja prijetnju ekonomskim prioritetima Europske unije. Uzimajući u obzir prioritete, politiku EU možemo podijeliti u sljedeće ključne kategorije:

1. Geoeconomija
2. Industrijska politika
3. Tehnologija i inovacije
4. Energija i održivost

Ove kategorije pružaju nam sveobuhvatni aktualni pregled ekonomsko-strateškog pristupa Europske unije u njenom odgovoru na globalne ekonomske ambicije Kine. Pitanja društveno-političkih prava za potrebe ovog rada ćemo isključiti iz analize, iako su zasigurno još jedan segment globalnog sukoba Kine i EU.

Geoeconomiju treba sagledavati kroz prizmu sekuritizacije industrije, što podrazumijeva tretiranje gospodarskih aktivnosti i resursa kao pitanja nacionalne sigurnosti. Sekuritizacija

industrije znači prepoznavanje potencijalnih ranjivosti koje proizlaze iz ovisnosti o stranim dobavljačima za ključne proizvode i resurse. To uključuje svijest o tome da poremećaji u globalnim opskrbnim lancima, sukobi ili ekonomski pritisci od strane drugih država mogu ugroziti stabilnost i sigurnost zemlje.

Kako bi se industrijalizirale, nerazvijene zemlje moraju zaštititi domaće tvrtke od strane konkurencije. To se postiže postavljanjem trgovinskih barijera, poput carina, ili pružanjem povlaštenog tretmana domaćim tvrtkama koje na domaćem tržištu konkuriraju stranim tvrtkama. Otuda proizlazi tradicionalno shvaćanje industrijske politike koja danas poprima slične obrasce djelovanja država.

Tehnologija i inovacije označavaju ključan segment razvoja te su glavni pokretač gospodarskog rasta i konkurentnosti. Potiču razvoj novih industrija, otvaranje radnih mjesta i povećanje produktivnosti.

Konačno, energija i održivost perjanice su razvoja europske ekonomije koja inzistira postati što je više moguće klimatski neutralna, a područje energije ujedno predstavlja i najveću prijetnju ekonomskoj sigurnosti Europe.

Komparativna analiza stanja Kine i Europske unije

Geoekonomska pozicija Kine i Europske unije

Ukupna veličina kineske ekonomije iznosi 18 % globalnog BDP-a, što je veće od udjela EU (17 %), ali još uvijek zaostaje za SAD-om (25 %). Ukupna dodana vrijednost proizvedena u kineskom proizvodnom sektoru, koja čini 31 % globalnog udjela, otprilike je jednaka onoj SAD-a i EU zajedno. Paralelno s ekonomskim rastom, Kina je brzo postala vodeći globalni izvoznik robe, povećavši svoj udio u globalnom izvozu s 5 % u 2000. na 18 % u 2022. Istovremeno, EU ostaje najveći svjetski izvoznik zahvaljujući snažnijem izvozu usluga, što joj omogućuje da održi istaknutu poziciju u međunarodnoj trgovini, približno jednakoj onoj Kine, ali značajno ispred SAD-a. Iako, ne treba zaboraviti ni da se Kineska ekonomija suočava s važnim dugoročnim pitanjima kao što su opadajući rast produktivnosti, rast javnog i privatnog duga te starenje stanovništva. Osim toga, nedavni izazovi uključuju pad izvoza, duboku krizu na tržištu nekretnina, visoku nezaposlenost mladih, niske investicije u infrastrukturu i moguće dugoročne posljedice pandemije COVID-19 (Europska komisija, 2024).

Ovakav geoekonomski položaj Kine predstavlja značajan izazov EU te se većina rasprava o izloženosti EU Kini fokusira na uvoz strateških proizvoda. Europska komisija u svojoj publikaciji "Understanding EU-China Exposure" analizira izloženost EU kroz prizmu trgovine, investicija i tehnologije. Trgovinski deficit EU s Kinom povećao se do rekordnih razina u 2022. godini. Iako je bio relativno stabilan tijekom posljednjeg desetljeća, trgovinska bilanca EU s Kinom značajno se pogoršala od početka pandemije COVID-19, dosegnuvši deficit od gotovo 400 milijardi eura u 2022. (Europska komisija, 2024). Izravna trgovinska izloženost EU Kini porasla je tijekom posljednja dva desetljeća, dok je kineska izloženost EU ostala stabilna. Izravna uvozna i izvozna izloženost EU Kini otprilike se utrostručila od 2000. godine (s 8 % na 22 % i s 3 % na 10 %, redom). U kontrastu s tim, Komisija smatra da "za razliku od EU, SAD je već značajno smanjio svoju izravnu trgovinsku izloženost kineskom uvozu. EU je danas više izložen Kini nego SAD, i za uvoz i za izvoz" (Europska komisija, 2024).

Nadalje, Kina je glavni izvor ovisnosti EU o strateškim proizvodima. Nedavna analiza Komisije identificirala je 204 proizvoda u osjetljivim industrijskim ekosustavima za koje se EU može smatrati ovisnom o trećim zemljama. "Kina je daleko glavni izvor ovih ovisnosti: ona je glavni izvor za otprilike jednu trećinu od 204 identificirana proizvoda (64 proizvoda) i predstavlja više od polovice ukupne vrijednosti uvoza tih proizvoda" (Europska komisija, 2024). Strateške ovisnosti EU o Kini postoje u različitim osjetljivim industrijskim ekosustavima. Preporuka Komisije iz 2023. o kritičnim tehnološkim područjima za ekonomsku sigurnost EU identificira deset takvih područja za daljnju procjenu rizika (Europska komisija, 2023a). Za značajan broj ovih kritičnih tehnologija Kina ima dominantnu poziciju u globalnoj proizvodnji, što rezultira izloženošću EU. Kod nekih tehnologija, izloženost EU kineskoj dominaciji uglavnom leži u uzvodnom dijelu lanca vrijednosti što se tiče sirovina i prerađenih materijala. Kod drugih, EU se suočava s kineskom dominacijom u globalnoj proizvodnji kroz cijeli lanac vrijednosti, od sirovina do komponenti i sklopova (Europska komisija, 2024).

Dominantna pozicija Kine u proizvodnji posebno je očita u području zelenih tehnologija. Kina drži oko 40 % globalnog proizvodnog kapaciteta za elektrolizatore (obnovljivi vodik) i toplinske pumpe. U području električnih vozila (EV), Kina drži više od 75 % za baterije i preko 50 % u samoj proizvodnji EV-a. Također, u području vjetroenergije, kineska dominacija postaje sve očitija s kapacitetom koji doseže gotovo 85 % za proizvodnju lopatica korištenih u *offshore* vjetroturbinama. Na kraju, kinesko vodstvo je možda najjasnije u području solarne

fotonaponske (PV) tehnologije, gdje Kina drži više od 95 % globalnog proizvodnog kapaciteta za *wafere* (Europska komisija, 2024).

Suočena s trenutnim geopolitičkim razvojem, EU mora igrati aktivnu geopolitičku ulogu, čak i ako je njezina moć u oblikovanju vanjske i sigurnosne politike ograničena. Temeljeno na pristupu "otvorene strateške autonomije" (Europska komisija 2023b), EU bi trebala aktivno koristiti svoju trgovinsku politiku za postizanje svojih strateških ciljeva i obranu svojih interesa i vrijednosti.

Europska komisija, s ekskluzivnom nadležnošću u trgovinskoj politici, može biti snažan motor razvoja europskog geoekonomskeg položaja, posebno redefinirajući trgovinsku agendu uz poticanje jedinstvenog pristupa svih država članica.

Industrijska politika Kine i Europske unije

Industrijska politika Kine doživjela je značajnu transformaciju tijekom posljednjeg desetljeća, prelazeći s modela usmjerenog na proizvodnju s niskim plaćama i tešku industriju prema visokotehnološkim industrijama i segmentima proizvodnje s višom dodanom vrijednošću. Ova promjena ima duboke implikacije za Europu, kako smatra Europski parlament (2024), posebno jer „kineska dominacija u lancima opskrbe i posljedične ovisnosti prate tamo gdje ih kineska industrijska politika vodi.“

Već 2010. godine Kina je počela preusmjeravati svoje ekonomske politike prema rastu strateških rastućih industrija. Taj popis uključuje nove energetske tehnologije, telekomunikacije, biotehnologiju, napredne materijale, umjetnu inteligenciju, napredne poluvodiče i kvantne tehnologije. U razvoju tih industrija, Kina prati logiku koja „će sve više nastojati fokusirati razvoj vrijednosnog lanca unutar svojih granica kako bi, s jedne strane, opskrbila kinesko domaće tržište, a s druge strane potaknula izvoz tehnologija s višom dodanom vrijednošću i osvojila globalni tržišni udio" (Europski parlament, 2024).

Za taj cilj, kineska vlada, zahvaljujući institucionalnoj dominaciji u alokaciji financijskih resursa, ima na raspolaganju širok spektar instrumenata. To uključuje izravne državne subvencije, državne kapitalne investicije, bankovne zajmove, kao i razne neizravne oblike selektivne potpore, poput preferencijalnog poreznog tretmana i preferencijalne dodjele zemljišta.

Potrebno je naglasiti kako "ovi razvojni trendovi dolaze u političkom kontekstu u kojemu se čisti ekonomski interesi sve više zamjenjuju logikom sigurnosti" (Garcia i Schindowski, 2024).

Iako razvijene i formalizirane institucije čine Europu manje ranjivom na vrstu suradnje između vlade i poslovnog sektora kakvu vidimo u Kini, EU priječi nedostatak tržišne integracije. EU također mora predvidjeti srednjoročne i dugoročne geoekonomske posljedice svoje industrijske politike prilikom njezina oblikovanja.

EU je otvorila niz istraga kao odgovor na kinesku industrijsku politiku. Pokrenuta je antidampinška istraga protiv kineskih električnih vozila na baterije. Do početka 2024. godine, trgovinski obrambeni instrumenti EU korišteni su za pokretanje istraga protiv kineskih proizvođača solarnih panela i željeznica (Garcia i Schindowski, 2024).

Kineska industrijska politika i njezine implikacije predstavljaju značajan izazov za Europu. EU mora pažljivo oblikovati svoju industrijsku politiku, uzimajući u obzir srednjoročne i dugoročne geoekonomske posljedice. Korištenje vlastitih trgovinskih obrambenih instrumenata i koordinacija na razini EU ključno je za smanjenje ovisnosti o Kini i zaštitu europskih interesa.

Tehnologija i inovacije

Kineska industrijska strategija više od desetljeća usmjerena je prema globalnom vodstvu u industrijama budućnosti. U svom izvješću Clay i Atkinson (2023) navode kako je „prethodno desetljeće bilo uspješno za Kinu u pogledu inovacija i tehnološkog sustizanja Sjedinjenih Američkih Država“, a logikom stvari, znači da Kina EU sustiže još i brže. Autori navode kako Kina prerasta iz „imitatora u inovatora“ te je vodeća sila u nekim tehnološkim područjima kao što su super računarstvo i željeznice. Europska komisija tvrdi da "izloženost EU Kini postaje sve više tehnološka" (Europska komisija, 2024a). Kina teži osvajanju globalne utrke za vodstvo u ključnim tehnologijama, koje smatra kritičnim za svoj razvoj i sigurnost. Kako bi to postigla, središnja država ulaže velike napore, koristeći se izrazito velikim subvencijama i snažnim ulaganjima u društvene i akademske kapacitete za rješavanje tehnoloških nedostataka i podržava inovacijski lanac od istraživanja do komercijalizacije s ciljem postizanja samodostatnosti.

Komisija definira svoju poziciju prema principu koji nalaže da bi „procjena pozicije tehnološkog suvereniteta (ili ovisnosti) EU-a u odnosu na Kinu trebala uzeti u obzir nekoliko elemenata, uključujući (1) prisutnost baze znanja (znanost, istraživanje); (2) sposobnost prevođenja znanosti i istraživanja i razvoja u tržišna rješenja (inovacija); i (3) postizanje pozicije tržišnog vodstva“ (Europska komisija, 2024a).

Prema nalazima Komisije, Kina je sustigla EU u izdacima za istraživanje i razvoj (R&D). Kineski izdaci za R&D u poslovnom sektoru su više koncentrirani u sektorima s visokom tehnološkom intenzitetom. Nadalje, Kina je prestigla EU u znanstvenom outputu kao i znanstvenoj izvrsnosti. Kina je globalni lider u ukupnom broju znanstvenih publikacija i danas je također ispred EU kada je riječ o najcitiranijim publikacijama. Osim toga, Kina sada predvodi u znanstvenim iskoracima u područjima klimatskih i čistih energetske tehnologija (Europska komisija, 2024a).

Što se tiče inovacija, Kina je prestigla EU u pogledu ukupnog broja međunarodnih prijava patenata. EU slabosti u inovacijama u usporedbi s Kinom posebno se odnose na područje digitalne tehnologije i elektronike. Iako postoje znakovi poboljšanja okruženja za *startupe* u EU, jaz u razvoju između EU-a i SAD-a i dalje je vrlo velik. Također, u usporedbi s Kinom, EU se čini manje sposobnom prevesti svoj R&D u *startup* tvrtke (Europska komisija, 2024a).

Kina je uspjela preuzeti vodeću poziciju u mnogim tehnološkim sektorima zahvaljujući usklađenoj nacionalnoj strategiji koja podupire svaki korak inovacijskog lanca, od osnovnih istraživanja do komercijalizacije proizvoda. EU, smatra Komisija, još uvijek ima značajne izazove u pretvaranju znanstvenih istraživanja u tržišno relevantne inovacije (Europska komisija, 2024a).

Energija i održivost

Europska unija godinama provodi ambicioznu zelenu agendu koja uključuje izrazito velike *policy* planove za transformaciju europske ekonomije prema čistoj energiji kroz ambiciozne politike i podršku zelenim tehnologijama. Inicijative poput Europskog zelenog plana, „Fit for 55“ i Akta o *net-zero* industriji imaju cilj ostvarivanja Europe kao klimatski neutralnog kontinenta. S druge strane, Kina ostvaruje dominantnu tržišnu poziciju kao motor razvoja zelenih tehnologija (Trakimavičius, 2024).

Iako EU ima ambiciozne ciljeve za lokalno proizvedene tehnologije, kineska dominacija u industriji čiste tehnologije otežava postizanje tih ciljeva bez kineske opreme ili resursa. „Kineske proizvodne prednosti uključuju vladine poticaje, pristup kritičnim materijalima, visoko učinkovite proizvodne ekosustave, niže troškove rada i manje stroge ekološke propise“ (Trakimavičius, 2024).

Još jedan veliki problem europskog zelenog modela je da „iako EU radi na standardiziranijem regulatornom okviru za promicanje net-zero tehnologija, varijacije u fiskalnom kapacitetu država članica mogu dovesti do nejednakih mogućnosti njihove djelotvornosti. Takve pojedinačne mjere mogu potencijalno dovesti do pomaka kapitala i radne snage među članicama“ (Europska komisija, 2024b).

Radosevic također predstavlja zanimljivu tezu gdje se „promjena politike EU-a pomiče s isključivog fokusa na gospodarski rast na socio-ekonomsku transformaciju prema zelenom rastu. To uključuje prijelaz s paradigme 'podupiranja tržišta' na 'oblikovanje tržišta' i brisanje granica između upravljanja tržištem i koordinacije politike. Politike se razvijaju od rješavanja tržišnih neuspjeha do rješavanja sustava i neuspjeha transformacije. Došlo je do promjene od uvjerenja da "tržište zna najbolje" do promatranja tržišta kao alata za društveno-ekonomske i tehnološke promjene. Regulatorni pristupi prelaze s jedinstvenog skupa pravila na regulatornu fleksibilnost i prilagođavanje, te s mikro-makro razlike na perspektivu industrijskog ekosustava. U uvjetima globalnih tržišnih odnosa, postoji pomak od multilateralnih sporazuma prema otvorenoj strateškoj autonomiji.“

Ovakav snažan pomak u paradigmi, potaknut zelenom tranzicijom upravo je suprotno od razmišljanja dvojca koji je zadužen za redefiniranje europske ekonomske politike. Enrico Letta objašnjava da "trebamo velike igrače", dok Mario Draghi kaže da nas "fragmentacija koči", tako da je ono što on predlaže u svom izvješću "radikalna promjena jer je to ono što nam treba u konačnici, morat ćemo postići transformaciju cjelokupnog europskog gospodarstva." (Letta, 2024). Ukratko, traže *scale-up*, a sektori na kojima i jedni i drugi inzistiraju su telekomunikacije, energetika, tržište kapitala i obrana. Letta smatra, referirajući se na Sjedinjene Američke Države na koje se Draghi također često poziva, "tamo funkcionira jedinstveno tržište, dok naše još uvijek ima poteškoća, rascjepkanosti... moramo izmisliti europsku industrijsku politiku" (Eunews.it, 2024).

Suptilnost u europskoj vanjskoj politici

Procjena je li vanjska politika EU-a suptilna uključuje ispitivanje njezina pristupa, strategija i ishoda njezinih međunarodnih angažmana. Pojam "suptilan" u ovom kontekstu podrazumijeva nijansiranu, sofisticiranu i često neizravnu metodu za postizanje svojih ciljeva, izbjegavanje otvorenih sukoba i učinkovito korištenje diplomatskih kanala.

Pa je tako EU poznata po svojoj snažnoj predanosti multilateralizmu i diplomaciji. Često djeluje preko međunarodnih organizacija kao što su Ujedinjeni narodi, Svjetska trgovinska organizacija i Međunarodni monetarni fond kako bi odgovorila na globalne izazove. Također, putem trgovinskih sporazuma, razvojne pomoći i gospodarskih partnerstava, EU promiče svoje vrijednosti i interese na globalnoj razini.

Nekoliko važnih inicijativa jasno ilustriraju ovaj „suptilan“ pristup EU prema Kini. Prvo, koncept otvorene strateške autonomije (OSA) odražava suptilan pristup EU-a u balansiranju ovisnosti o globalnim partnerima dok teži većoj samodostatnosti. Ova politika ima za cilj zaštititi gospodarske interese EU-a i ojačati njezin geopolitički utjecaj kroz pažljivo upravljanje trgovinskim odnosima i strateškim sektorima. Komisija definira OSA-u kao „sposobnost EU-a da samostalno djeluje u strateški važnim područjima. Dodatak "otvoreno" naglašava da EU teži multilateralnoj suradnji gdje god je to moguće i prikladno“ (Europska komisija, 2024c). Dodavanje izraza *open*, kao određene frazeološke inovacije u međunarodnim odnosima, iako pokazuje nastavak europske politike multilateralizma, ipak je i čin priznavanja nekonkurentnosti europske ekonomije i potrebe za saveznicima. U ovom slučaju suptilnost možemo poistovjetiti sa slabošću europske strateške autonomije.

Drugo, strategija umanjivanja rizika (*de-risking*) umjesto odvajanja (*decoupling*). Ovaj pojam u odnosima s Kinom postao je popularan nakon govora predsjednice Europske komisije, Ursule von der Leyen, o svom putu u Kinu: "Vjerujem da razdvajanje od Kine nije niti izvedivo niti u interesu Europe," rekla je. "Naši odnosi nisu crno-bijeli — i naš odgovor ne može biti takav. Zato se moramo fokusirati na smanjenje rizika — ne na razdvajanje" (Europska komisija, 2023c). Ovakav oblik novogovora također predstavlja uvođenje suptilnosti u europsku diplomatsku praksu i želju EU za multilateralizmom.

Konačno, Global Gateway inicijativa, najavljena 2023. godine s ciljem da konkurira kineskoj inicijativi Pojas i put, iako dijele cilj poboljšanja globalne prisutnosti, značajno se razlikuju u

svojim osnovnim principima i pristupima. Inicijativa Pojas i Put ima jasan kinesko centričan asertivan pristup gradnje infrastrukture, dok EU naglašava održivost i transparentnost, želeći se istaknuti kao odgovoran i pouzdan partner u međunarodnom razvoju (Europska komisija, 2023d).

Općenito, vanjska politika EU-a može se smatrati suptilnom u mnogim aspektima. Njeno oslanjanje na multilateralizam, diplomaciju, ekonomsku moć i promicanje normi i vrijednosti odražava sofisticiran pristup međunarodnim odnosima. Međutim, složenost globalne politike i unutarnje dinamike EU-a izazivaju ovu suptilnost, zahtijevajući izravnije akcije.

Često se čini kako je europska vanjska politika više napredovala u teoriji nego u praksi gdje je i dalje podvojena između svojih vrijednosti i svojih interesa, između zajedničkog stajališta EU-a i stajališta država članica. A rezultat svega toga je manjkavi konsenzusni nazivnik koji nije dorastao odgovoriti na političke izazove Europe.

Na to, gotovo pa frustrirano u svojim pisanim obraćanjima upozorava visoki predstavnik Josep Borrell: „Mi, Europljani, dugo smo se nadali da će međunarodna trgovina, stvarajući bliže veze između naroda i nacija, osigurati trajni globalni mir. Međutim, ova iluzija puna nade nije izdržala test stvarnosti. Politika moći se vratila. Svijet postaje sve više multipolaran, a manje multilateralan. Od trgovine do ulaganja, od informacija do migracije, sve vrste interakcija koriste se oružjem, a globalna konkurencija je eskalirala u sukob. Ponovno je svjetski mir ozbiljno ugrožen. Potrebne su duboke promjene u EU kako bi se nosili s ovim opasnim geopolitičkim krajolikom“ (Borrell, 2024).

Zaključak

U kontekstu sve kompleksnijih globalnih odnosa, analiza odnosa između Europske unije (EU) i Kine otkriva dinamičnu interakciju koja uključuje konkurenciju, suradnju i strateške izazove. EU, sa svojim fokusom na ljudska prava, demokraciju i održivi razvoj, suočava se s potrebom prilagodbe u svjetlu kineskog gospodarskog rasta i tehnološkog napretka. Kina, s druge strane, koristi svoju industrijsku politiku za jačanje domaćih kapaciteta i globalnog utjecaja, stvarajući nove izazove za europsku industriju i tržište.

Istraživanje je pokazalo da kineska dominacija u opskrbnim lancima, posebno u kritičnim materijalima i tehnologijama, predstavlja značajnu prijetnju geoekonomskim interesima EU.

Kineska strategija subvencioniranja visokotehnoških industrija dodatno otežava poziciju europskih tvrtki, dok kineski tehnološki napredak ugrožava tehnološku suverenost EU. Na području energije i održivosti, ovisnost EU o kineskim komponentama za čiste tehnologije dodatno komplicira europske energetske ciljeve.

Uvidom u logiku europskih vanjskopolitičkih odgovora na kineske globalne ambicije možemo zaključiti kako doista postoji jasna želja za suptilnim pristupom u međunarodnim odnosima koji u ideji treba omogućiti multilateralizam, ali u realnosti upućuje na nedorečen i manjkav odgovor na geostrateške prijetnje ekonomiji EU.

S obzirom na složenost i važnost odnosa između EU i Kine, jasno je da će budućnost ovih odnosa biti obilježena stalnim prilagođavanjem i balansiranjem između suradnje i konkurencije. Europska unija suočena je s izazovom da nastavi jačati svoje unutarnje kapacitete, promiče inovacije i održivi razvoj te razvija strategije koje će osigurati njezinu dugoročnu stabilnost i prosperitet.

Ipak, najveći izazov Europske unije bit će u pronalasku načina da djeluje kao jedan i to moćan akter međunarodno što će joj pružiti željenu dominantnu poziciju na globalnoj sceni koja nije samo kvantitativna, već se može i instrumentalizirati.

Literatura

Borrell, Joseph (2024) Europe Day 2024: The need of a paradigm shift for the EU. https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-day-2024-need-paradigm-shift-eu_en.

Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Clay, Ian i Atkinson, Robert D. (2023) Wake Up, America: China Is Overtaking the United States in Innovation Capacity. <https://itif.org/publications/2023/01/23/wake-up-america-china-is-overtaking-the-united-states-in-innovation-capacity/> Pristupljeno 13. srpnja 2024.

Euronews.it (2024) Draghi and Letta axis to forge tomorrow's Europe. <https://www.eunews.it/en/2024/04/16/draghi-and-letta-axis-to-forge-tomorrows-europe/>

Pristupljeno 13. srpnja 2024.

Europska komisija (2019a) European Commission and HR/VP contribution to the European Council - EU-China – A strategic outlook. https://commission.europa.eu/publications/eu-china-strategic-outlook-commission-and-hrvp-contribution-european-council-21-22-march-2019_en Pristupljeno 12 srpnja 2024.

Europska komisija (2019b) Political Guidelines for the Next Commission 2019-2024. https://commission.europa.eu/document/download/063d44e9-04ed-4033-acf9-639ecb187e87_en?filename=political-guidelines-next-commission_en.pdf Pristupljeno: 9. srpnja 2024.

Europska komisija (2023a) Commission Recommendation of 03 October 2023 on critical technology areas for the EU's economic security for further risk assessment with Member States. https://defence-industry-space.ec.europa.eu/commission-recommendation-03-october-2023-critical-technology-areas-eus-economic-security-further_en Pristupljeno 12. srpnja 2024.

Europska komisija (2023b) Communication from the Commission to the European parliament and the Council 2023 Strategic Foresight Report - Sustainability and people's wellbeing at the heart of Europe's Open Strategic Autonomy. https://commission.europa.eu/document/download/f8f67d33-194c-4c89-a4a6-795980a1dabd_en?filename=SFR-23_en.pdf Pristupljeno 9. srpnja 2024.

Europska komisija (2023c) Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063 Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Europska komisija (2023d) Global Gateway. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Europska komisija, Glavna uprava za unutarnje tržište, industriju, poduzetništvo i MSP, Vandermeeren, F. (2024a) Understanding EU-China exposure <https://data.europa.eu/doi/10.2873/425398> Pristupljeno 2. srpnja 2024.

Europska komisija, Glavna uprava za unutarnje tržište, industriju, poduzetništvo i MSP, Rueda-Cantuche, J., Enrique Pedaugu, L., Ruiz-García, J. et al. (2024b) Green transition, single market and EU's open strategic autonomy – The impact of state aid, Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/404258> Pristupljeno 13. srpnja 2024.

Europska komisija, Joint Research Centre, Kroll, H. (2024c) Assessing open strategic autonomy. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/767279> Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Europska služba za vanjsko djelovanje (EEAS), Borrell Fontelles, J., (2024) *Europe between two wars – EU foreign policy in 2023*, Publications Office of the European Union, <https://data.europa.eu/doi/10.2871/10332> Pristupljeno 4. srpnja 2024.

Europski parlament, Glavna uprava za parlamentarne istraživačke službe, Wieringen, K. (2022) EU-China 2030 – European expert consultation on future relations with China. <https://data.europa.eu/doi/10.2861/729211> Pristupljeno 11. srpnja 2024.

Europski parlament, Glavna uprava za vanjske politike Unije i A., Bērziņa-Čerenkova (2024) EU-China relations – De-risking or de-coupling – The future of the EU strategy towards China – Study, European Parliament. <https://data.europa.eu/doi/10.2861/364891> Pristupljeno 1. srpnja 2024.

Europsko vijeće (2019) A New Strategic Agenda 2019-2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-strategic-agenda-2019-2024/> Pristupljeno: 11. srpnja 2024.

Europsko vijeće (2023) European Council meeting (29 and 30 June 2023) – Conclusions. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/en/pdf> Pristupljeno 12. srpnja 2024.

Europsko vijeće (2024) A New Strategic Agenda for the EU 2024-2029. https://www.consilium.europa.eu/media/4aldqf12/2024_557_new-strategic-agenda.pdf Pristupljeno: 11. srpnja 2024.

García-Herrero, Alicia i Schindowski, Robin (2024) unpacking China's industrial policy and its implications for Europe. https://www.bruegel.org/system/files/2024-05/WP%2011%202024_4.pdf Pristupljeno 13. srpnja 2024.

Letta, Enrico (2024) Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens. <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf> Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Radosevic, Slavo (2024) EU single market embracing 'green' industrial policy: paradigm shift and challenges. <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/eu%20single%20market%20embracing%20%E2%80%98green%20industrial%20policy-ETBD24001ENN.pdf> Pristupljeno 14. srpnja 2024.

Trakimavičius, L., European Union Institute for Security Studies (2024) Going green without China? – The EU's clean tech tightrope. <https://data.europa.eu/doi/10.2815/868231> Pristupljeno 14. srpnja 2024.